

"Galjbacken"

Avrättningsplatsen mitt i byn.

av Britt Hagman

Platsen man valde vid anläggandet av en avrättningsplats skulle om möjligt uppfylla tre krav. Avrättningsplatsen skulle helst ligga på en höjd, i närheten av allmän färdväg men också med närhet till ett tingshus. Att valet föll på det bergkrönet som förr bar namnet Nycklahall, numera kallat Nyckla-berget och som mäter 91 meter över havet, dessutom är beläget mitt i Skene by och bara 300 meter norr om Skenes äldsta tingshus, är ganska naturligt. I dag ser vi kanske inte denna plats som den mest centrala delen av Skene, men vi får tänka oss tillbaka några hundra år, och då såg denna del av Skene by helt annorlunda ut.

Den gamla vägkorsningen med vägstenen som visar vägen från Skene till Landskrona - Varberg - Borås finns ännu kvar, men om vi fortsätter Varbergsvägen västerut så har detta nu mest blivit en genomfart för vidare färd till Varberg och Göteborg. Innan den gamla vägens sträckning ändrades var detta den centrala punkten i Skene by. Följ med på en liten promenad skall du få se.

Om vi börjar vid "Frölich kiosk" och följer Varbergsvägens södra sida så finner vi först en gulmålad byggnad som numera tjänar som bostadshus. Det är Bockagårdens f. d. ladugård, ett "murat fähus i gråsten" som uppfördes 1890 av gästgivare Lamberg som då var ägare till Gästgiveriet i Skene Björsgård.

Nästa byggnad är den anrika Skene Bockagården som under en lång tid var bostad för Regementsfältskären vid Älvsborgs regemente. Från 1860 blev Bockagården indragen som Regementsläkarboställe och den 1 april samma år öppnade Otto Herman Ahlberger traktens första Postkontor.

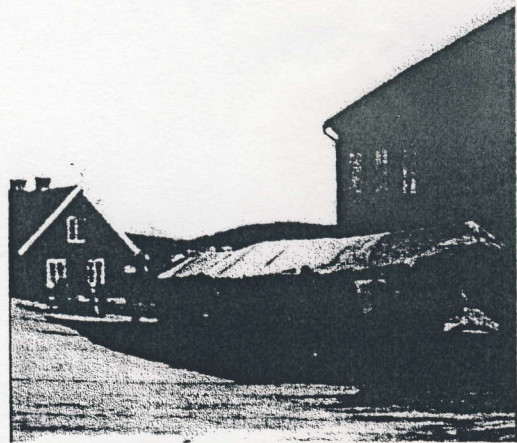
Nästa gård är Skene Per Ericsgården, även kallad "Paresergård", som gått i arv i samma släkt i 9 generationer. Här bodde häradsdomare Anders Nilsson med sin familj till sin död 1879.

Därefter kommer Björsgården där det i slutet av 1800-talet fanns en läskedrycksfabrik och ett bageri med en ovanligt stor bakugn och en kopparkittel som rymde 200 liter deg. Här bakades allt bröd som serverades på det intill liggande gästgiveriet. Senare ägare är "Sven i Björsgård"

Nu har vi kommit fram till Skene Björsgård som köptes av P. F. Wennerström från Olsagården. Han lät genomföra en omfattande ombyggnad och 1840 blev det nya gästgiveriet i Skene klart. Gästgivare Anders Börjesson drev rörelsen fram till sin död 1876. Senare ägare var gästgivare Lamberg som blev vådaskjuten av en berusad gäst. Den siste gästgivaren här i Skene var Johan Jansson och på 1940 såldes gården till Borås Väveri AB. Denna gård är den första i raden av de nyrenoverade fastigheterna på Varbergsvägens södra sida.

För de resande som övernattat på Björsgårdens gästgiveri och

skulle färdas vidare mot Göteborg eller Varberg fanns det på 1800-talet igen annan väg än att åka upp den nuvarande Tingsvägen, svänga ner Kvarnvägen där vägen sedan delade sig och man fick vika av mot Göteborg resp. Varberg. Men vi skall fortsätta ännu en bit ner på Varbergsvägen som förr slutade vid det gamla gästgiveriet.

På bilden som är tagen omkring 1934 ser du från vänster "Sven i Björsgårns", Gästgivargården och där framför marknadsstånden.

Nästa hus på vägens vänstra sida är Tingvallen. Här låg det gamla tingshuset. På en lantmäterikarta från 1707 över Skene by, upprättad av D. Falk, finns tingshuset utmärkt ungefär på nuvarande Tingvallens plats. Det äldsta bevarade protokollet från ett ting i Skene är daterat 1610. Det fanns säkerligen inget tingshus vid denna tid utan tinget hölls hos en nämndeman med en någorlunda rymligt stuga. Att det funnits ett häkte här i Skene redan 1683 finner man i domboken från samma år. Där finns en notis en lösdrivare vid namn Jen Morgesson, född i Stegar i Norge, som tillsammans med sin hustru och två andra kvinnor blivit fast i Borås. På grund av att det inte fanns något häkte där transporterades de av profossen till häktet i Skene för att bevaras i "tjuvekistan" i avvaktan på dom.

Vid sommaringet 1721 anmodades att det skulle hållas laga husesyn på krono-, härads- och tingshusen i Skene vilket resulterade i att det var "högnödigt" att en reparation skulle göras och en summa av 454 daler och 18 öre silvermynt anslogs till detta. Domböckerna kan berätta om många reparationer på tingshuset i Skene under tiden fram till det nya tingshuset byggdes 1836.

Men domböckerna kan även berätta om mer vardagliga ting. Vid vintertinget 1799 kan man läsa om en verklig trotjänare

(Forts. på sidan 12)

(Forts. från sidan 11)

rinna som lämnat följande skrivelse till Rätten:

"Sedan jag tjänt såsom städerska uti Skjene tingshus uti 32 års tid och är nu till hög ålder kommen att mina krafter ej tillåta mig att härmed längre framhärda, ehuru jag med nöje har förrättat detta mitt lilla sysslande nu på tredje domarens skiftande, jag skulle önskat att mina krafter hade medgivit att uthärda, men alltså är min allerödmjukaste anhållan inför Herr Härads höfdingen, och den lofliga Tings Rätten att nu på min ålderdom härmedelst få ett sådant avskedsbevis som synes mig vara förtjänt"

Ingeborg Jönsdotter.

Ingeborg fick avskedsbevis med vittnesbörd om att hon under sin långvariga tjänstetid troget och ärligt samt anständigt sig skickat och uppfört. Någon pension fick hon däremot inte. Till ny städerska vid tingshuset utsågs nu Kjerstin Eriksdotter på torpet Sobacken.

Under alla år som det skipats rättvisa här i Skene tingshus har här dömts brottslingar av olika slag, allt från kvinnan som bar en förbjuden mössa till mannen som blev dömd för barnamord. Här dömdes de som blev sakfällda för svordom eller fylleri och slagsmål på det intilliggande gästgiveriet men även dom som blev fällda för "tjyveri" och mordbrand. Men även fångvaktarna kunde få stå inför tinget och försvara sig.

I 1773 års dombok kan man läsa om fång- vaktaren Lars Andersson som blev dömd att mista sin tjänst och erlägga böter. Han hade låtit en tjuv som blivit dömd i Kinds härad och sänts hit till Skene för att rannsakas, i stället för att sitta bakom lås och bom, vistas i Lars Anderssons hus och dessutom gå och arbeta i byn.

Men även Lars Anderssons efterträdare, smeden Olof Widing gick samma öde till mötes. Han fick på grund av att han låtit den förrymde garnisonsoldaten Eric Colliander vid en transport till Göteborg 1776, "vara så lös och ledig att han kunnat rymma". Olof Widing miste sin fångvaktartjänst och fick betala kostnaderna för den nya transporten med 13 daler och 25 öre smt.

Men trots att två tidigare kollegor blivit dömda för försumlighet, så kan man i 1782 års dombok läsa om fångvaktare Sven Nilsson i Skene som "efter lagens stränghet måste sitt brott umgälla". Nu gällde det livstidsarrestanten Lars Rosenberg som natten mellan den 3 och 4 juli vid en transport till Landskronas fästning fick tillfälle att ta av sig handklovarna och rymma från sin fångvaktare.

Nu kan det verka som alla fångvaktare var försumliga i sin tjänst, men vi har exempel på precis raka motsatsen. Nu tänker jag på den rådige och välkände fångvaktaren korpralen Håkan Stolt som tjänade för rote nr. 1088 Assberg Sigården under tiden 1818 till 1849. Han tjänstgjorde även som fångvaktare vid häradshäktet i Skene och fick för sin nit och rådhighet i tjänsten mottaga en silvermedalj att "i blågult band bäras på bröstet".

Den tidigare nämnda pigan som brutit mot lagen genom att i Surteby kyrka 1769 bära en mössa med guldband, blev säkert dömd att betala 2 Rd. i böter, det var ju den vanliga taxan för

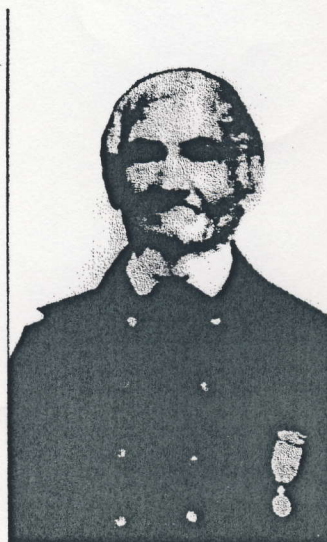
detta "brott". När det gäller straffet för barnamord kan domböckerna berätta om otaliga olyckliga unga mödrar som på grund av att de tagit livet av sitt barn strax efter födseln, blivit dömda till att "sitt liv mista och halshuggas samt i bål brännas".

Samma öde mötte åbon Anders Magnus Hendricsson i Gunnerhulu i Örby, som genom ett knivhugg i magen mördat sin lilla 8-åriga fosterdotter Anna Britta. Visserligen var han känd för sitt häftiga humör i samband med rusdrycksförtäring, men vid rättegången framkom också att det i bakgrunden fanns ett missnöje med testamentet efter hustruns förre man. Alltnog han erkände sitt brott och dömdes enligt 12 kap. 2 & Missgärningsbalken att för sitt grova brott sig själv till straff och andra till varnagel "sitt liv mista genom halshuggning och därefter varda steglåd".

Kyrkoherden Bengt Falkenholm i Örby angav 1720 soldaten 1056 vid Gullberg Wrågården Sven Norvall och soldaten 1057 vid Gullberg Backagården Lars Gullberg för att de den tredje bönedagen den 15 juli i Månses stuga i Kinna bruka fylleri och begått slagsmål sins emellan. Domen löd att plikta 40 daler smt vardera eller i brist på pengar straffas vid nästa kompanimöte med fyra par spö, tre slag av vart par.

Soldaten Ambjörn Aspegren som tjänade för Livkompaniet rote nr 166 Asstorp i Surteby blev ställd inför sommaringet 1736 där han "för Tingsrätten uppleddes och i allas närvaro sig därav obeskedligen förhölt, varför han blev avvisad till dess han sovit ruset av sig". Han återkom och erkände sitt brott och fick böta 5 daler smt, eller i brist på bot plikta med en söndags sittande i kyrkostocken.

För tjyveri och mordbrand fälldes kompanjonerna stortjuven Lars Hammar och mord- brännaren Anders Mörnberg. F.d. rotebåtsmannen Lars Hammar som var vida känd för sin olagliga verksamhet lär vara född och boende på ett litet torp i Öxabäck. Han var broder till soldaten Peter Forsman som

Korpral Håkan Stolt, stolt uppvisande sin medalj.

(Forts. från sidan 12)

han orsakade mycket bekymmer genom sitt leverne. Lars Hammar var känd och straffad flera gånger för stöld av hästar och kor som han sedan sålde på marknaderna i grannskapet. Han bröt sig vid ett tillfälle in hos kyrkoherden Bredin i Torrestorp där han stal väv och garner m.m. Efter det tog han vägen över Öxnevalle – Gunnarsjö till Fagared där han stal kläder och en käpp. För dessa stölder blev han ställd inför Himle häradsrätt och satt i förvar på Varbergs fästning.

Hans kumpan soldaten Anders Mörnberg som under en tid tjänade för rote nr. 1090 Assberg Gyltegården blev dömd för att han *"fört ett ogudaktigt leverne, av starka drycker sig överlastat och utgjutit faseliga eder och hotat sätta eld på hela Assbergs by om ljusa dagen"*. Nåväl, han satte inte eld på hela Assberg, men han erkände till slut att han befallt Ingeborg Bengtsdotter, som var inneboende på torpet, att hon skulle bära ut bohaget och fullgöra hans verk. När byemännen som skulle försöka släcka branden kom till platsen fann de att åtskilliga saker blivit utburna från torpet. Tingsrätten ansåg att Anders Mörnberg var skyldig till mordbrand och han blev dömd till att *"livet mista och halshuggas"* och Lars Hammars dom löd att han skulle *"sitt liv mista och varda hängd"*. Båda fördes till fästningen på Ny Elsfborg i väntan på att domen skulle bli stadfäst och verkställd här på avrättningsplatsen i Skene.

Nu har vi uppehållit oss för länge här på tingshuset i Skene, men dessa väggar har så mycket att berätta. Nu fortsätter vi till nästa hus som är Skene Bengtsgård. Detta är den östra av de bägge Bengtsgårdarna som legat här.

Gården brukades 1710 av Olof Andersson vars dotter Börta gifte sig med Per Helgesson i Skene Gästgivargård på andra sidan vägen. Gården såldes 1752 till mantalskommisarie Peter Ekman, men brukades av olika brukare fram till 1817 då Nämndeman Gustaf Håkansson bosatte sig här. Senare ägare var Anders Börjesson som flyttade till Skene Björsgård och drev gästgiveri. Efter hans död byggde änkan Johanna Börjesdotter den fastighet som finns kvar än i dag. I Lillstugan inrättades en telefonstation där dottern Alma blev föreståndarinna.

I den andra brukningsdelen, Skene Anders Bengtsgård, som blev så svårt eldhärjad på 1970-talet att den inte ansågs lönsamt att bygga upp igen, bodde i slutet av 1700-talet den duktige skytten Anders Hansson. Han uppvisade vid Skene ting vid flera tillfällen skinn och avskurna öron från de rävar och göpor som han fällt och blev till delad belöning ur sakörensmedlen.

Här inrättades ett apotek 1867 som 1918 flyttade fram till Örbывägen 1.

På andra sidan Varbergsvägen ligger fortfarande en del av byggnaderna till de äldsta gästgiveriet kvar, bl.a. de två gamla källarna, varav den ena tillhörde gästgivargården och den andra tillhörde Bengtsgården.

Enligt den förordning som upprättade redan på 1300-talet fanns det bestämmelser om att *"gästgivargårdarna skall vara belägna vid allmänna stråkvägar, med omkring 2 mils avstånd"*. Denna gård fanns uppfylla alla krav, speciellt med tanke på närheten till vägkorsningen från Göteborg till Karlskrona och Borås och Varberg och dessutom den gamla vägen

mot Öresten som sedan gick vidare till Öxnevalle.

Vad som tilldragits sig här under alla de år som gästgiveriet drevs här fram till 1840 kräver en alldeles speciell berättelse, men att det förekommit en hel del kan domböckerna berätta. Att den gamla gästgivargården dessutom haft en stor betydelse för alla resande som färdas genom Skene är helt klart. Nuvarande ägare till gästgivargården är familjen Gunnarsson.

Vi fortsätter nu tillbaka på vägens norra sida mot Skene. Strax före Tingsvägen låg omkring sekelskiftet ett nybyggt hus som hette Anneberg men allmänt kallades för Tinggården. Anledningen till detta var med all säkerhet att Elias som byggde huset arbetade som häradsstjänare vid tingshuset. Hustrun Hanna var känd för de vackra trasmattor hon vävde. Huset är borta nu men inte minnet av *"Elias och Hanna i Tinggårn"*.

Nu har vi kommit fram till marknadsplatsen.

Vad Skene marknad betytt både för samhället och dess innevånare innan den fasta handeln kom till byn är inte svårt att förstå. Det äldsta kända årtal som domböckerna berätta om Skene marknadsplats är 1647.

Marknadsplatsen med Tinggården längst till höger. Till vänster ser du tingshuset med arrestlokalen Mannen i förgrunden är Gotthard Börjesson från Buagärde.

I 1738 års dombok finns anmärkning om att *"häradsrätten var besvärad av att Boråsborna och andra, den 26 nästlidne september under själva tingets pågående höll sin marknad uppå häradets instängda tingsplats"*. I skiftes-handlingarna från 1832 - 33 står det att *"marknadsplatsen skall avräknas på Skene Björsgårds, Skene Bengtsgårds, Gästgivargårds samt Per Eriksgårds mark"*. När den angivna platsen inte räckt till användes både vägen och ibland även gårdsplanerna som marknadsplats.

Här var det liv och rörelse hela dagen, och här kunde man köpa allt från oxar och får, kläder och möbler, jordbruksredskap och lerkärl, ja allt vad man kunde behöva till sitt dagliga värv. På kvällarna var det dans och traktens ungdomar samlades och dansade och ibland kunde det sluta med de unga tu passade på att byta ringar som de inhandlat på mark-

(Forts. på sidan 14)

(Forts. från sidan 13)

naden men det kunde också sluta med ett slagsmål där kniven kom fram och då var det bra med närheten till häktet på andra sidan vägen.

Om vi fortsätter på Varbergsvägen norra sida förbi huset där det varit en sybehör och handarbetsaffär kommer vi till en tom plats. Här låg i nästan 100 år en smedja med skostall som uppfördes 1888 av gästgivare August Lamberg. Smedmästare Sven Lundgren hade utbildat sig i hovslagaryrket i Alnarp och var väl skickad att hjälpa alla resande som stannade till vid gästgiveriet.

En liten bit längre österut finner vi nu gångstigen upp till Nycklaberget och där uppe fanns den beryktade galgbacken. Platsen där avrättningsplatsen och galgen har stått är utmärkt med en tavla. Här finns också rester efter en hållkista. När Tennisföreningen i Skene bildades 1934 anlades en tennisbana uppe på Nycklaberget. Det var vid schaktningarna för tennisbanan man fann två stupstockar och rester efter galgen och bålet. Dessutom fanns det benrester efter de människor som blivit avrättade här. En stupstock finns i dag i Skene-Örby Hembygdsförenings samlingar som du kan beskåda vid ett besök på Baskagården.

Anledningen till att avrättningsplatsen skulle ligga nära allfarsvägen och byn, var att en avrättning alltid lockade många åskådare och att den också skulle "vara till skräck och varnagel för vanartiga människor och särskilt ungdomen, som till allt ont äro benägna".

Redan 1682 beslöt häradsrätten att sätta upp galge och kåk (skampåle) på den vanliga exekutionsplatsen. För att kunna verkställa alla av häradsrättens utslag fanns det även stup-

stock, bål och hjul, vilket användes vid stegling.

Här avrättades Catharina Andersdotter från Kinnabacka för att hon genom att "med sin hands påläggande på dess mun det förkvävt" sin nyfödda dotter. Catharina var dömd "att halshuggas och på bål brännas". Anders Mömberg skulle "mista livet och halshuggas" och Lars Hammar skulle "sitt liv mista och varda hängd". Anders Magnus Hendricksson var dömd till att "mista livet genom att halshuggas och bli steglad". Detta innebar att han blev halshuggen och hans kropp lades på en stegel, ett hjul på en påle, där korpar och andra rovdjur snart nog kunde förtära allt utom benen. Denna avrättningen skedde den 18 juni 1837 och den sista avrättningen skedde här i början av 1840-talet.

*****

MARKS HÄRADS SLÄKTFORSKARFÖRENING

ÅRSAVSLUTNING

18 nov 2000 i Skene

Vi avslutar släktforskaråret med en träff i Folkets Hus, Skene med start kl 14,00.

Vi har ännu inte engagerat någon föredragshållare, men lovar att ni inte kommer att bli besvikna, om ni möter upp.

Kaffeservering – lotterier – bokbord
Datorer m.m.

GULDRUSH

Lördagen den 7 okt. 2000
kommer

Kurt Frilén

till oss

och berättar om sin farfar som for till Amerika
och fann guld i Klondyke.

Plats: Folkets Hus i Skene

Tid: Klockan 14.00

Kaffeservering. Pris 20 kr
Lotterier – bokbord – datorer

Efter föredrag finns möjlighet att sitta och diskutera forskarproblem med likasinnade.